

ISTORIA PRIMELOR MANUALE DE ISTORIE POSTDECEMBRISTE

Bogdan TEODORESCU*

THE HISTORY OF THE FIRST POST-1989 HISTORY TEXTBOOKS (Abstract)

The author aims to provide a testimony, the first one, as he knows, about the people who published the first post-communist history school textbooks and the circumstances that made this possible in the years 1991-1992. The subject is written now, 25 years since occurred. These three textbooks has ensured continuity of studying history in a confusing time for the Romanian school, before curriculum reform at the mid 90s. Publication of those textbooks produced two waves of appeals, in part justified, between the years 1992-1995, and later, in 1997. The first one, caused by many reasons, including political ones, did not cause short-term expected consequences. The school textbooks in question remained in use until they were replaced using procedures established by financial institutions for education reform, and enjoying support from the ministry. The second wave, however, caused by the change of political power in autumn 1996 associated with this criticism and everything was done in previous years, to launch such new curriculum reform, which they appropriate it then exclusively. Winning or losing, history has been the engine of post-communist restoration school, thus gaining an indisputable priority. The text below is seeking an honest reconstruction of those years, for a more accurate reinstatement of truth in his rights.

Keywords: Education Ministry, education reform, history school books, confession.

„Toți cei pe care împrejurările i-au pus în situația de a participa pentru o vreme la un fapt istoric, ar trebui să-și impună, ca pe o datorie, disciplina mărturisirii. Adevărul, *adevărul-adevărat*, vine mai la urmă, dacă admitem că vine vreodată”¹.

* profesor doctor, Secretar General al SSIR.

¹ Andrei Pleșu, apud Gabriela Adameșteanu, *Anii romantici*, Iași, Editura Polirom, 2014, p. 14.

S-au împlinit recent 25 de ani de la apariția primului manual de istorie post-comunist², și aniversarea, de altfel foarte discretă, obligă, în spiritul celor de mai sus, pe toți cei care au contribuit la apariția sa, la rememorarea acum, într-o altă atmosferă, dominată de calm și luciditate, a oamenilor și împrejurărilor care le-au generat. Este un prilej să le adăugăm și pe celelalte două, în totul fiind trei, celelalte, cu termen de apariție în toamna anului 1992³. Rândurile de mai jos sunt în așteptarea adevărului-adevărat, doar o simplă mărturie, credem totuși utilă⁴, pentru că vine de la cineva direct implicat, și pentru care, mai mulți ani, tot ce s-a întâmplat în învățământul de istorie, nu a fost o lectură de bibliotecă, arhivă sau internet, ci chiar miezul activității sale. Relatarea care urmează se străduiește să rămână în limitele unei depline obiectivități, fără a putea totuși evita unele note de subiectivitate și patetism, pe care poate cititorii noștri vor avea generozitatea să le ierte.

Istoria acestor manuale începe câțiva ani înainte, în vara anului 1987. Cei mai vârstnici își amintesc că pe atunci România se apropia de punctul maxim al unei crize de mare complexitate. În absența unei soluții simple și eficiente, acceptate de toată lumea, conducerea de partid era convinsă că ceea ce ne lipsește este o reevaluare a istoriei de la Burebista la Congresul al XIV-lea care urma, un bun prilej de redimensionare patriotică și ideologică, pentru vremurile complicate pe care le trăiam. Într-o după-amiază fierbinte, cred că la sfârșitul lui iulie, un coleg, profesor la Liceul „Spiru Haret”, Adrian Pascu, m-a chemat la școala unde predă, și, după ce am intrat în cabinetul de istorie, m-a întrebat, cu un aer conspirativ, dacă aş putea să scriu câteva lecții de istorie a României, ca și cum le-aş predă la clasă. Îl cunoșteam destul de bine, de câțiva ani era metodistul catedrei de istorie a sectorului 2, lucrasem împreună, și știam că nu obișnuiește să ofere detalii atunci când te solicită. Am acceptat fără alte comentarii, în câteva zile, le-am scris, și, bine-nțeles, i le-am înmănat.

² Mihai Manea, Adrian Pascu, Bogdan Teodorescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la revoluția din 1821*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1991; mai jos se va cita Manea, Pascu, Teodorescu, *op.cit.*

³ Octavian Cristescu, Vasile Păsăilă, Bogdan Teodorescu, Raluca Toni, *Istoria românilor. Epoca Modernă și Contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992; mai jos se va cita Cristescu, Păsăilă, Teodorescu, Toni, *op.cit.*, și Mihai Manea, Bogdan Teodorescu, *Istoria românilor de la 1821 la 1989*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992; mai jos se va cita Manea, Teodorescu, *op.cit.*

⁴ Din păcate, reconstituirea noastră a fost îngreunată de absența multor surse esențiale, parte risipite, parte încă necatalogate în arhiva Ministerului Educației, deci, indisponibile cercetării. Nu ne-am putut folosi nici de publicațiile anilor 1990, colecțiile complete fiind foarte rare. În această situație, a trebuit să recurg la biblioteca și arhiva personală, ambele totuși, incomplete. Toate acestea explică de ce am preferat să numesc „mărturie” micul meu demers, în așteptarea studiilor științifice consacrate școlii românești post-comuniste, pe care tânăra generație nu va ezita să le ducă la capăt. Trebuie să fac, totuși, două precizări. Mărturia mea cuprinde doar fapte incontestabile, cunoscute autorului din implicare directă sau din surse absolut sigure. Am preferat să nu dau numele unor persoane, ci să le precizez doar funcțiile, întrucât, în vâlmășagul anilor '90, acestea au contat. Mi-a fost străină astfel orice dorință de a lăuda sau de a incrimina pe cineva. Susținând ferm un punct de vedere, m-am oprit doar la tumultul scenei, pe care s-au angajat o mulțime de actori, doar o parte cu adevărat relevanți.

În anul următor – 1988, previziunile de mai sus s-au împlinit. Au fost publicate „Tezele din aprilie”, supuse dezbaterii, și la 28 noiembrie, Nicolae Ceaușescu, a ținut o expunere, cum altfel decât „magistrală”. Așteptând Congresul al XIV-lea, care se pregătea, secretarul general făcea un larg excurs în istorie, în spiritul capitolului introductiv al programului partidului din urmă cu 14 ani⁵. Nu lipsea niciunul din locurile comune ale istoriografiei comuniste, „dominația și exploatarea străină, drept cauză a întârzierii formării statului național român”, „mișcarea muncitorească, etapă superioară în lupta revoluționară pentru libertate și dreptate socială”, „Unirea din 1918 – începutul unei ere noi”, și câte altele.

Spre sfârșitul anului 1988, când inspectorii din minister și-au dat seama că va interveni o schimbare în statutul istoriei ca disciplină de studiu, și au evaluat căile de răspuns, a câștigat teren o soluție mai veche: reamenajarea manualelor de istorie națională existente, cu unele schimbări de programă, mai mult sau mai puțin semnificative. Reamintesc că pe atunci istoria României se studia în trei ani consecutivi, a VIII-a, a IX-a și a X-a, evident, în câte două ore săptămânal, și cum aveam să aflu mai târziu, un manual pentru ultima din cele două clase liceale fusese deja alcătuit și aștepta viza Cabinetului Doi. Presant părea însă deocamdată cel pentru clasa a VIII-a, și probabil și în legătură cu lecțiile mai demult solicitate, Adrian Pascu și subsemnatul au ajuns la o întâlnire cu inspectorii. Discuția a fost scurtă. Ni s-a dat la fiecare câte un manual, ediția 1988, având drept autori pe Hadrian Daicoviciu, decedat încă din 1984, Pompiliu Teodor, și un profesor clujean de gimnaziu⁶. Din câte îmi amintesc, ni s-a cerut o corectură (se strecuraseră multe greșeli) și o aducere la zi, după expunerea din noiembrie 1988. Aș adăuga că la capătul unei prime lecturi mi-am dat seama că era nevoie și de o stilizare, întrucât în text intraseră destui neaveniți, care îl făceau, la anumite lecții, ilizibil. Eram în iarna '88-'89, și-am cerut o „foaie de parcurs”, spre a ști cum ne vom organiza. Mi s-a spus doar să lucrăm, vom fi chemați cu rezultatul muncii noastre la momentul oportun. În vara 1989 ne-am întâlnit la mai multe reuniuni profesionale, și, pentru că tot începusem ceva, ne-am gândit într-o după-amiază, când eram împreună cu un coleg mai tânăr, Mihai Manea, să elaborăm împreună o sinteză de istorie națională pentru toți cei dornici să o cunoască. Nu putea fi vorba de un manual, procedurile corespunzătoare erau mult mai complicate, și nu ne erau la îndemână.

Între timp, 1989 a trecut relativ greu, deși în martie se anunțase plata integrală a datoriei externe, în iunie îl comemorasem pe Eminescu la centenarul morții sale, iar odată cu instalarea în vară a primului guvern necomunist în Polonia, devenise evident că sfârșitul regimului comunist nu mai este departe. În România însă, pregătirile pentru al XIV-lea Congres, care s-a deschis în ultima decadă a lui noiembrie, produceau o trepidație ciudată. Recoltele toamnei nu aveau precedent ca mărime, în fabrici și uzine oamenii muncii se întreceau să depășească toate

⁵ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism*, București, Editura Politică, 1974.

⁶ Hadrian Daicoviciu, Pompiliu Teodor, Ioan Câmpeanu, *Istoria veche și medie a României*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1988.

normele, iar în școlile noastre comuniste secretarii cu propaganda nu știau cum să mai acopere toți pereții cu polistiren expandat, pe care să așeze lozincile de laudă pentru realizările mărețe, în cinstea epocalului eveniment.

La numai câteva zile după încheierea Congresului am fost chemați din nou la minister. Acum situația era mai complicată, se cereau fapte, așa cum discutasem deja. Fără a se produce modificări semnificative în programe, manualele urmau a suferi unele ajustări, spre a fi puse în concordanță cu evenimentul care abia se sfârșise. Nu lucrasem cine știe ce, așa că în primele zile ale lui decembrie am făcut un program.

În anul școlar '89-'90, vacanța de iarnă a început mai devreme decât de obicei (probabil unii aveau bănuieli care așteptau confirmarea) și ziua de 16 decembrie m-a găsit pus pe treabă. În săptămâna fatală a lui Ceaușescu ni se ceruse imperativ să aducem zilnic ce lucrasem, de regulă dimineața, și să dictăm unei dactilografe textele ici-colo modificate. Interesant mi s-a părut că inspectorii n-au avut nicio curiozitate să citească, probabil se gândeau că alții vor aviza la momentul potrivit.

În ce mă privea, mă străduisem să dau lecțiilor din manual o minimă claritate, și să îndrept erorile grosolane, evident, datorate celor care, de-a lungul anilor, tot îl aliniaseră la o directivă politică sau alta, și de care autorii, cum am spus, unul – decedat, sunt convins că nici nu aveau vreo cunoștință. Pe măsură ce avansam, începusem să înțeleg de ce profesorul clujean Pompiliu Teodor, celălalt autor, reputat pentru exigență și rigoare, nu mai voia să știe de această carte.

În consecință, am continuat să lucrez. Tulburarea generală din decembrie nu mă găsea nepregătit. Am înțeles imediat că era nevoie și de noi, în marele tumult care avea să urmeze, și că tot ce aveam de făcut era să rămân la masa de lucru, nu atât pentru ceea ce fusese cât mai cu seamă pentru ce avea să vină. Când s-au mai liniștit lucrurile, și s-a putut circula în siguranță, cumva înainte de sfârșitul anului, și de numirea noului ministru, am ajuns din nou acolo de unde plecasem cu numai câteva zile înainte. Inspectorii noștri primiseră probabil garanții că nu vor fi schimbați imediat, și acum erau preocupați de viitorul istoriei în școală. Peste noapte, trecuseră de la buchisirea programului partidului și a „Tezelor din aprilie” la întrebarea dramatică – ce punem pe masa elevilor la reluarea cursurilor, în ianuarie? O „celulă de criză” s-a adunat în grabă, și prima decizie a fost ca până la sfârșitul anului școlar în derulare (1989/1990), istoria comunismului românesc să fie scoasă din programe și manuale. Mi-am dat seama că practicam un joc periculos, și m-am temut o clipă să nu aruncăm, odată cu lăturile, și copilul, dar timpul presa, așa că în cele din urmă s-au acceptat modificările propuse, inclusiv la clasa a X-a, unde cursul se oprea acum la 1948. N-au fost dezbateri, era o voință unanimă să procedăm astfel. Rămâneau însă de discutat soluțiile de ameliorare pentru anii școlari care urmau.

Pe 30 decembrie, dacă e să dăm curs cronologiilor oficiale, a fost numit noul ministru al învățământului, Mihai Șora⁷. Deja septuagenar, cu un prestigiu consolidat

⁷ Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *Enciclopedia de istorie a României*, București, Editura Meronia, 2001, p. 160, mai jos se va cita *Enciclopedia de istorie a României*.

de filozof, el avusese o biografie complicată. Spre sfârșitul anilor '40, cu reputația unui intelectual de stânga⁸, venise din Franța în România, unde fusese solicitat să rămână, pentru a întări frontul ideologic al noii puteri, deși ar fi vrut să se întoarcă de unde plecase⁹. Parcuruse mai apoi un lung *cursus honorum*, cu multe funcții în administrația culturii, și fusese, la un moment dat, inclusiv consilierul lui Mircea Malița, în anii când acesta condusese Ministerul Învățământului (1970-1972)¹⁰. „Meditația transcendentă” îi crease o aură de dizident¹¹, și din această poziție se recomanda drept demnitar al noii puteri.

Abia trecuseră sărbătorile Crăciunului și Revelionului, câte vor fi fost pentru fiecare, și în primele zile din ianuarie, evenimentele îmi confirmau cele mai sumbre temeri. Pe 6 ianuarie 1990, într-o sală tumultuoasă, în absența mea, o mulțime înfierbântată îi striga lui Mihai Șora: *scoateți filozofia materialist dialectică, scoateți economia politică marxistă, scoateți socialismul științific*, și la sfârșit, *scoateți și istoria*. Și la toate, domnul ministru răspundea „da”. Din spatele său, profesorul Ioan Scurtu ar fi spus, când a venit rândul disciplinei noastre, „nu”, și, imediat, ministrul s-a conformat. Am aflat toate acestea relativ recent, relatările de presă, așa cum îmi rămăseseră în memorie, vorbind de o hotărâre la care în cele din urmă s-a renunțat, fie pentru că nu a fost luată în serios, fie pentru că, în ce privea istoria, era de-a dreptul scandaloasă¹².

Sprijinit mai cu seamă pe observații ulterioare, pot spune totuși că și în viitor au continuat să funcționeze două tabere, cea care susținea eliminarea sau diminuarea istoriei, acționând de regulă discret, dar permanent. Primejdia odată trecută, în aprilie 1990, inspectorii de specialitate din minister erau preocupați acum de reorganizarea studiului la această disciplină, și, eventual, de o nouă structură pe clase. În consecință, la sugestia unui grup de profesori, a fost acceptată varianta ciclurilor repetitive la gimnaziu și liceu, cu un curs de istorie universală, eșalonat pe primii doi ani, și cu altul, de aceeași durată, în clasele VII-VIII, respectiv XI-XII pentru istoria românilor.

Aceste reasezări, care au stârnit ulterior vii discuții contradictorii¹³, aveau o singură motivare. Nu era posibil, cel puțin în viitorul apropiat, să se elaboreze și să

⁸ Avea să declare singur în anii senectuții: „dacă aș fi rămas în Franța... probabil aș fi făcut parte din intelectualitatea stângistă... dar în România m-am vindecat de opțiunea mea radical.” Mihai Șora, *Firul ierbii*, 1998, după M. Pleșu, *Argument la dosarul Șora*, în „Dilema Veche”, 663/3-9 noiembrie 2016, p. I.

⁹ V. Tismăneanu, C. Vasile, *Perfectul acrobat. Leonte Răutu, măștile răului*, București, Editura Humanitas, 2008, p. 143.

¹⁰ Virgil Nemoianu, *Episoade cu Mihai Șora*, în „Dilema Veche”, 663/3-9 noiembrie 2016, p. VIII.

¹¹ Elena Ștefoi, *Un transcendentăleric*, în *ibidem*, p. VII.

¹² Mulțumesc și astfel domnului profesor Ioan Scurtu, care, participant la această reuniune, mi-a confirmat că de fapt, acolo, nu s-a luat nicio decizie, ulterior încredințându-i-se domniei sale, sarcina de a rezolva programele și manualele de istorie care trebuiau restructurate.

¹³ Chiar nemulțumirile unor profesori care au avut în vedere „îngheșuiala” de la clasele V-VI, cu argumentul că acești copii luau pentru prima oară contactul cu istoria universală, fără a dispune de noțiuni de geografie a lumii. Vezi și Mirela Luminița Murgescu, *Istoria din ghiozdan. Memorie și manuale școlare în România anilor 1990*, București, Editura DOMINOR, 2004, p. 17.

fie puse la dispoziția elevilor toate programele și manualele necesare. Așa că s-a găsit o soluție tranzitorie atât pentru istoria universală, cât și istoria românilor, utilizându-se într-o variantă ici-colo revizuită, vechile cărți de istorie școlară pentru clasele V-VII, IX, X, obligatoriu fiind ca atunci când împrejurările o vor permite, dar nu înainte de 1 septembrie 1992, programele și manualele pentru clasele a VIII-a, a XI-a și a XII-a, imperativ noi, să se afle în școli. Era decizia care lansa practic schimbarea noilor curricule, acestea fiind cele dintâi din istoria învățământului post-comunist.

În cele din urmă, pentru anul școlar 1991/1992, s-au comprimat într-unul manualele de clasele V-VI, la a VI-a a rămas cel de la a VII-a, și la a VII-a manualul Daicoviciu¹⁴, iar „problemele fundamentale”¹⁵ de la liceu au coborât din clasele superioare la a IX-a și la a X-a. Pentru celelalte (a VIII-a, a XI-a și a XII-a) a fost găsită, pentru anul școlar 1990/1991, și cum se va vedea, și pentru cel care a urmat, o soluție de forță majoră. La sugestia ministrului Șora, care probabil îndrăgise cartea pe când era elev, la începutul anilor '30, Editura Didactică și Pedagogică a publicat manualul de istorie a românilor semnat de P.P. Panaitescu, având o primă variantă în 1926, după care a cunoscut alte 5 ediții, ultima avizată de minister în 1942¹⁶. Medievalist și slavist eminent, autorul avea și el o biografie încărcată, de-ar fi doar să ne oprim la scurtul său rectorat la Universitatea din București, în vremea legionarilor, și la prezența sa discretă, dar eficace, în grupul istoricilor, care sub comanda lui Mihail Roller edita în anii 50 „Documentele privind istoria României”¹⁷.

Autorul ca autorul, manualul însă consacra peste 200 de pagini Evului Mediu, restul de circa 100 oprindu-se la Marele Război pentru unitate națională și la reformele regelui Ferdinand. Interesant este că, dacă foaia de titlu a exemplarului arăta că această carte urma să fie destinată elevilor din clasa a VIII-a secundară, ceea ce ar coincide cu a XII-a în sistemul nostru, volumul reeditat în 1990 nu avea în vedere în mod special niciun grup de elevi, lăsând să se înțeleagă doar că e bine să fie folosit de toți cei care învață istoria românilor, perioadele mai noi, care, evident, nu intrau în cuprinsul său, fiind valorificate după competența și priceperea fiecărui profesor, prilej de alte frustrări în rândul celor de la catedră¹⁸. Semnificativ pentru confuzia în care se aflau atunci diriguitorii școlii este că prefața cărții a fost semnată de directorul Editurii Didactice și Pedagogice, care o prezenta drept o

¹⁴ Daicoviciu, Teodor, Câmpeanu, *op.cit.*

¹⁵ Academician Ștefan Pascu (coord.), Andras Bodor, Victoriana Bocșăneanu, *Istoria universală. Antică și Medievală*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992; Camil Mureșan (coord.), Vasile Cristian, Vasile Vesa, Eugen Vârgolici, *Istoria universală. Modernă și Contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992. Manualul a fost revizuit pentru ediția din 1993 de prof. univ. Vasile Cristian și de Mihai Manea.

¹⁶ P.P. Panaitescu, *Istoria românilor*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1990.

¹⁷ Pentru unele detalii referitoare la biografia lui P.P. Panaitescu în anii 1944-1947 și ulterior, vezi și Bogdan Teodorescu, *Învățământul superior de istorie la București în anii de început ai stalinizării României*, în „Studii și Articole de Istorie”, LXXXII/2015, p. 24, 25.

¹⁸ Ulterior, s-a considerat că respins de profesori, și fără acceptul politic necesar susținerii acestui manual, experimentul a căzut. Mirela Luminița Murgescu, *op.cit.*, p. 12.

inițiativă a instituției pe care o conducea, niciunul dintre funcționarii ministeriali ai momentului neavând curajul să și-l asume¹⁹.

Din fericire nu era numai asta. Discutasem la SSIR (Societatea de Științe Istorice din România) situația de criză a predării istoriei în școala de toate gradele, și decisesem să folosim pentru un ciclu de planuri de lecție revista „Tribuna învățământului”. Inițiativa a fost preluată și de filiala București, care, datorită președintelui, Ioan Scurtu, a publicat trei volume de *Pagini de istorie*, unul punând în valoare calitatea științifică a dascălilor bucureșteni, altul fiind o culegere de proiecte didactice, în fine, cel din urmă, de documente pentru uzul școlii gimnaziale și liceale²⁰.

Îmi dădeam seama încă de pe atunci că pentru o adevărată renaștere a disciplinei noastre era nevoie să fie curățată de toate stereotipurile și locurile comune atât de des repetate în trecut. Mai apoi, această schimbare trebuia însoțită de o curajoasă întoarcere spre adevăr ce nu se putea face decât treptat, și cu multe reevaluări, cele mai dureroase avându-i în vedere pe acei profesioniști ai istoriei, complet compromiși de coabitarea lor cu vechiul regim. În această direcție presa de altfel și o parte importantă a opiniei publice, mințită și manipulată mulți ani, și care acum dorea, în fine, să reaşezăm trecutul pe alte baze, mult mai sănătoase.

Concomitent acționa însă destul de puternic și o altă tendință. Contextul politic post-decembrist s-a arătat de la început tulbure, și noul început al societății românești s-a încărcat nepermis de mult cu reziduurile altor vremuri. În condițiile pluralismului politic, istoria ca disciplină școlară s-a dovedit pentru unii foarte periculoasă. Dreapta avea pe conștiință, din precedentele guvernări interbelice, răzvrătirile sociale ale primei jumătăți a secolului XX, pe care, firesc, dorea să le facă uitate, iar stânga se ferea ca de foc de evaluarea comunismului. Ca să conchidem, nevoia de adevăr avea mulți susținători, dar și destui oponenți, cei mai mulți din umbră, și disputa din jurul noilor manuale avea să confirme unde s-a tras clar o linie de demarcație.

De bine, de rău, anul școlar 1990-1991 putea să înceapă, dar era limpede că provizoriul, pentru prelungirea căruia unii se străduiau în culise, nu mai putea să continue. Nu știu ce i s-a reproșat lui Mihai Șora, dar este cert că, după alegerile prezidențiale și legislative din 20 mai 1990, în guvernul Petre Roman, acum reconfirmat, locul ministrului educației a fost ocupat de profesorul de la Politehnică, Gheorghe Ștefan.²¹ După un filozof urma deci un inginer, și cum am bănuțit de la început, tulburarea și indecizia primelor luni post-decembriste avea toate șansele să lase loc așezării unor structuri de durată, la nivel central, care să dea stabilitate planurilor de învățământ și programelor, acolo unde se impunea chiar, într-o

¹⁹ P.P. Panaitescu, *op.cit.*, p. 3-5.

²⁰ *Pagini de istorie*, București, 1990, vol. I, 1991, vol. II, III.

²¹ *Enciclopedia de istorie a României*, p. 160. Mandatul lui Gheorghe Ștefan începea la 28 iunie 1990. Recent, M. Șora a relatat, într-un interviu, că a demisionat în zilele mineriadei din iunie 1990, după ce primul ministru, Petre Roman, l-ar fi muștrat că a participat la evenimentele din Piața Universității. „Adevărul”, nr. 282/30 decembrie 2016 - 1 ianuarie 2017, p. 10.

viziune nouă. Deși nu a durat decât un an, iar posesorul său a fost în general discret, mandatul noului ministru s-a remarcat prin tendința de a impune, într-un mod nou, autoritatea, și prin eficiență, fiind pe nedrept ignorat.

Asupra a două din reușitele sale va fi vorba și în cele ce urmează. După câteva luni, de permanentă mișcare a unor persoane, în bună măsură competente, dar lipsite de experiență administrativă, în a doua parte a anului 1990 a avut loc o largă restructurare, și a fost alcătuită o nouă organigramă a ministerului. În consecință, s-a constituit Departamentul învățământului preuniversitar, al cărui Serviciu Proiectare Evaluare, care urma a fi recrutat prin mai multe concursuri de competență, primea misiunea de a avansa proiectele de reformă curriculară, ce urmau să dea o nouă imagine școlii. Lansate în ianuarie 1991, s-au prelungit mai apoi în alte două sesiuni – martie și mai, până la completarea tuturor disponibililor.

În primăvara 1991 a fost convocată Comisia Națională de Istorie, cu scopul declarat de a dezbate și adopta noile programe de istorie a românilor pentru clasa a XI-a mai întâi, ulterior pentru a VIII-a și a XII-a, și apoi pentru a desemna autorul/autorii manualelor aferente. Nu voi ezita să repet că întrunirea acestui for de validare a noilor curricule, primele din istoria învățământului românesc post-decembrist, a fost de o importanță capitală pentru disciplina noastră. La momentul respectiv, balanța se înclina în favoarea istoriei, și cei ce au înțeles situația, au activat în consecință.

În martie 1991, după două sesiuni ale concursului pentru inspectori, postul pentru specialitatea noastră nu era încă ocupat. În această situație, șeful Serviciului Proiectare Evaluare, George Enescu, presat de termene precise și de nevoia ca anul școlar 1991/1992 să rezolve problema programelor și manualelor de istorie a românilor, a obținut de la conducerea superioară a ministerului acceptul ca prima reuniune a Comisiei Naționale să se desfășoare în aprilie 1991. Nu știu cum s-a alcătuit, dar probabil pentru a nu fi discuții asupra componenței, au fost acceptați deținătorii de funcții, inspectorii teritorialii aleși la sfârșitul anului trecut, și alții, agreați de conducerea Ministerului, între care și secretarul general interimar al Societății de Științe Istorice.

Prima ședință a fost prezidată de decanul Facultății de Istorie de la Universitatea din București. Deși reuniunea avea obiective precise, discuția s-a scufundat destul de repede în chestiuni teoretice de incontestabilă importanță, dar care, fatalmente, în loc să-i apropie pe participanți, nu putea decât să-i dezbine. După unele opinii, ar fi trebuit să mai așteptăm cu programele și manualele, să-și spună cuvântul și istoricii de profesie, să dezbatem, și abia atunci, cine știe când, să decidem în mod eficient. Până una alta, să lămurim ce era mai simplu, cum ar fi: ce denumire va avea cursul resuscitat de istorie. Se va numi el cum îi zisese Herodot? Sau în cazul istoriei naționale va trebui să precizăm la cine se referă, la români sau la România? S-a constituit adhoc o majoritate pentru prima variantă, dar nici în această situație nu s-a adoptat nicio decizie, ședința încheindu-se așa cum începuse²².

²² Din nefericire, procesele verbale ale acestor reuniuni fie nu s-au păstrat, fie sunt de negăsit, arhivele Ministerului Învățământului și Științei nefiind deocamdată organizate pentru cercetare.

Prezent la prima dezbatere, autorul acestor rânduri a sperat că lucrurile nu vor rămâne așa, că va urma o nouă convocare, ceea ce s-a și întâmplat, câteva săptămâni mai târziu, când președinția comisiei a fost atribuită profesorului Ioan Scurtu. Știa că se așteptau decizii, așa că de la început el a solicitat programa, a citit-o cu voce tare (nu cred să fi fost multiplicată), și a formulat câteva opinii.

Este momentul să spunem că, fără a fi în totul revoluționar, curriculum-ul de istorie a românilor pentru clasa a XI-a, valabil în perioada de tranziție, aducea noi formulări de teme, și în ansamblu marca o schimbare²³. Programa introducea conceptele de Preistorie de la antropogeneză, la etnogeneza tracilor, și Protoistorie, de la tracia poemelor homerice, până la regatul dac, și Antichitate, pentru vremurile legendare ale lui Burebista și Decebal. Teme speciale erau consacrate aspectelor esențiale ale lumii românești la începuturile Evului Mediu, și ulterior, în secolele XIV-XVI, la lupta pentru neatârnare, precum și faptei și moștenirii lui Mihai Viteazul, dar și sintezei culturale. Secolul al XVIII-lea era cuprins într-un capitol final intitulat „Românii la interferența intereselor a trei imperii”, care încorporea Epoca Fanariotă, lupta de emancipare a românilor din Transilvania, răscoala de la 1784, și mișcarea reformatoare din Principate.

Chiar dacă mai târziu a stârmit destule comentarii, din necesități didactice, autorii au așezat zorii modernității după 1821, din perspectiva autorilor programei, prima temă a curriculei pentru clasa a XII-a fiind, deloc întâmplător, una despre „Descoperirea Occidentului”, după o lungă perioadă de tranziție deschisă de domnia lui Mihai Viteazul. Susțin astfel că, deși uneori nerelevante într-un moment sau altul, de regulă aceste porți între epoci fiind stabilite și din rațiuni politice, școala are nevoie de o compartimentare cronologică, și e de preferat una discutabilă decât niciuna.

Asupra timpului în care a fost alcătuită programa pentru clasa a XI-a mai este încă de discutat (în cursul anului 1990, în vremea vechilor inspectori, sau în primăvara 1991), este cert că rolul principal în elaborare a revenit lui Adrian Pascu, în situația în care și autorul acestor rânduri a fost consultat și și-a spus cuvântul, dar asta mai târziu, undeva în martie-aprilie 1991, când textul era deja alcătuit. În mod cert, în freamătul premergător primei ședințe a Comisiei Naționale, la sugestia directorului Vasile Teodorescu, programa a fost prezentată de cel ce o alcătuisese, împreună cu subsemnatul, Secretarului de Stat al Departamentului preuniversitar. Cu unele observații, programa a trecut în această formă fiind prezentată reuniunilor din aprilie despre care am vorbit.

În cursul acestei ședințe, programa fost acceptată, cu câteva corecții, și s-a trecut la a doua chestiune: cine să alcătuiască manualul? Îndemnul a fost adresat mai întâi celor prezenți, sub rezerva că se va face și un apel public, prin inspectorii participanți, lăsându-se timp de gândire și de acțiune vreme de o lună. În liniștea apăsătoare care se prăvălise peste noi mi-am dat seama că o nouă tergiversare ar fi

²³ O primă variantă, în „Programele de istorie pentru învățământul liceal, valabile în perioada de tranziție”, f.a., publicația Ministerului Învățământului, și ulterior, în „Programa de istorie pentru liceu” (valabilă în perioada de tranziție), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993.

putut fi de rău-augur, și aducându-mi aminte de proiectul nostru mai vechi, am promis că împreună cu Adrian Pascu și Mihai Manea, echipa constituită cu doi ani în urmă, ni-l vom asuma noi. În sprijinul ofertei mele era prezența în echipă a autorului programei, dar și dorința celorlalți de a participa la această lucrare, și convingerea unanimă că îi putem face față. Comisia s-a arătat de acord cu o mare ușurare, dar profesorul Scurtu a insistat să luăm decizia finală după o lună, între timp însă, cei care se angajaseră fiind bine a trece la treabă încă de a doua zi.

În anii următori s-a discutat mult despre calificarea noastră și dacă eram cu adevărat pregătiți pentru o responsabilitate atât de mare, că, incontestabil, curajul nu ne lipsea. Am să spun aici doar că cei doi colegi ai mei, deși de vârste diferite, se numărau printre cei mai buni profesori din învățământul preuniversitar de istorie, deja recunoscuți ca atare. Adrian Pascu se bucura și de notorietate, dar Mihai Manea, încă foarte tânăr, era o promisiune strălucitoare.

Cel dintâi pregătea o teză de doctorat, pe care, din păcate, nu știu să o fi susținut vreodată, dar publicase deja la Editura Dacia din Cluj o monografie despre pașoptistul ardelean Axente Sever, cu o prefață mai mult decât binevoitoare a academicianului Ștefan Pascu²⁴. Nici cel de-al doilea nu era mai prejos, în antecedente și el scrisese și publicase un volum împreună cu mai mulți colegi de facultate, consacrat *Gândirii și mișcării socialiste internaționale în Epoca Modernă*, sub coordonarea profesorului Mircea N. Popa²⁵, și fusese o vreme cercetător științific la Institutul „Nicolae Iorga”. Despre cel de-al treilea vom spune doar că ani de zile fusese secretar de redacție la revista SAI (Studii și Articole de Istorie) a SSIR, unde publicase mai cu seamă didactică, și că obținuse, în 1984, titlul de doctor în științe istorice cu o teză despre domnia lui Matei Basarab²⁶.

Aș dori, de asemenea, pentru a răspunde încă odată multelor întrebări care s-au pus de-a lungul timpului pe acest subiect, că anunțul pe care l-am făcut în Comisia Națională nu a urmat vreunei înțelegeri prealabile, nici cu persoane din conducerea ministerului, nici cu președintele reuniunii, despre care am aflat abia în cursul ședinței, și că, în consecință, lucrarea a fost realizată fără nicio condiționare, deci, că nimeni nu a sugerat în vreun fel autorilor ce și cum să scrie o lecție sau alta. Și, în cele din urmă, în aprilie 1991, propunătorul nu avea nicio funcție oficială în minister, fiind, ca și colegii săi, un simplu profesor de istorie la o școală liceală din București.

Ca să încheiem acest capitol, voi spune doar că în mai multe rânduri am auzit spunându-se și am citit că „autorii și-au asumat o sarcină evident mai dificilă decât o puteau realiza cu forțe proprii în timp util, dornici să inoveze, și temători de

²⁴ Adrian T. Pascu, *Ioan Axente Sever (1821-1906)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985.

²⁵ Mircea N. Popa, Lucia Popa, Norocica Cojescu, Mihai Manea, *O istorie a gândirii și mișcării socialiste internaționale în epoca modernă*, București, Editura Albatros, 1986. Mihai Manea a scris capitolul I, „Plebei și utopie”, pp. 23-56.

²⁶ Caseta redacțională S.A.I., XLV-XLVI, 1982; „Politica internă a domniei în epoca lui Matei Basarab”, lucrare susținută la Institutul de Istorie „N. Iorga” la 12 octombrie 1984, din care s-au publicat câteva capitole în diverse reviste de specialitate în anii 1990.

a nu fi acuzați că nu știu carte”²⁷. Nu am acum, după atâția ani, nici o dorință de a contrazice pe nimeni, și poate că cei care s-au exprimat așa chiar aveau dreptate. Dar faptul de a te înhăma la o asemenea responsabilitate, într-o situație excepțională, cred că spune ceva, poate nu atât despre produsul lucrării noastre, cât mai cu seamă despre cei care, știindu-și bine limitele, au îndrăznit să o facă.

Desigur, pentru că lucrarea avea un termen de predare presant – 1 septembrie 1991, a trebuit să ne grăbim, așa că în lunile aprilie, cât mai rămăsese, și mai, ne-am organizat cât am putut mai bine. După ce oferta a fost acceptată, am convenit să împărțim temele programei pe lecții, și să stabilim câte anume revin fiecăruia. Deși lucra la o teză de istorie modernă, marea pasiune a lui Adrian Pascu era Preistoria și Istoria Veche, așa că acestea i-au revenit fără alte discuții. Pe autorul acestui text, teza de doctorat îl recomanda pentru subiectele de istorie medie, iar Mihai Manea, și el modernist, se alegea cu secolul al XVIII-lea românesc, rămânând să-și ia partea leului din volumul următor, la care, de ce să mă ascund, mă gândisem de la început.

O problemă rezolvată repede a fost cea cronologică. Dacă istoria veche avea contururi relativ bine stabilite, și istoria medie la fel, am discutat mai mult despre începuturile modernității, acceptând la final o lungă perioadă de tranziție de la medieval la modern, cum sugera deja istoriografia noastră, cu o intrare mai decisă în modernitate, odată cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu. Rezulta, deci, că primul volum trebuia să se încheie la 1821, după ce începuse, „în cele mai vechi timpuri”. În introducere, scrisă de Adrian Pascu, acesta considera modernitatea ca un bloc compact, deschis de „vremelnica împlinire istorică a lui Mihai Viteazul” și continua până la 1 decembrie 1918, adică „atâta timp cât unirea tuturor românilor rămâne un ideal”. În fine, contemporaneitatea era subdivizată în mai multe perioade, ultima deschisă în decembrie 1989, când se reconsiderau pluralismul politic și tranziția spre economia de piață, având drept țintă împlinirea societății civile și a statului de drept, și unirea cu românii de peste Prut.²⁸

Manualul astfel constituit cuprindea teme noi precum unitatea medievală românească, ceea ce ne obliga să evaluăm, într-un mod nou, toate apropierea economice, politice, și nu în ultimul rând culturale, din secolul lui Petru Rareș, considerat într-o mai veche tradiție istorică un precursor al lui Mihai Viteazul. Capitole distincte au fost de asemeni destinate studiului instituțiilor medievale și vieții cotidiene, în toate dorindu-se, pe cât posibil, o altă înfățișare, pentru o istorie demult știută, mai cu seamă în aspectele ei patetice, și efemer triumfătoare.

După trecerea unui sfert de secol și lectura reînnoită a acestor texte, unii și-ar putea închipui că au fost rodul unor strădanii colective, că ne-am consultat în toate cele, că am înroșit liniile telefonice pentru a ne pune de acord pe un subiect sau altul, că odată elaborate, paginile ce reveneau fiecăruia au circulat încrucișat, că

²⁷ Damian Hurezeanu, *Însemnări despre manualele pentru clasele XI-XII*, în „Xenopoliana”, III, 1995, I-IV, p. 137.

²⁸ Manea, Pascu, Teodorescu, *op.cit.*, pp. 8, 9.

s-au făcut observații care au declanșat discuții contradictorii, și abia la concluzii s-a dat bunul de tipar. Nimic din toate acestea nu s-a întâmplat.

Toți trei eram foarte ocupați, și lucram pentru manual în zilele libere, cel mult 1-2 ore în celelalte. Ne-a stăpânit însă pe toți în vremea aceea un simț al datoriei împlinite, o mare încredere a fiecăruia în ceilalți, și o nedezmințită solidaritate. Chiar dacă ne-am făcut și reproșuri, în atitudinea publică niciunul dintre noi nu s-a dezis, și nici n-a incriminat ce-a scris celălalt, lucrarea, în întregimea ei, fiind egal asumată de toți.

Nu știu, dar e posibil ca Adrian Pascu să fi avut o parte din lecții deja scrise. Mihai Manea poate se gândise și lucrase pentru manualul următor, pentru clasa a XI-a însă cred că și-a scris atunci textele. Eu nu scrisesem nimic, și a trebuit, mai mult sau mai puțin organizat, să o iau de la zero. Am lucrat deci intens, din mai până la sfârșitul lui august, peste evenimente mai mari sau mai mici, și împotriva altor obligații asumate în răstimp (secretar general al SSIR în aprilie, și din toamnă – inspector de specialitate în Ministerul Educației), neputându-mi dezlipi gândul de la ce aveam de făcut aproape tot timpul. În iulie, pentru o scurtă perioadă, am ajuns la Suceava, și mai apoi în Moldova de peste Prut, și îmi amintesc că în deplasările de ici-colo scoteam din geantă lecțiile scrise, și le stilizam, complet neatent la tot ce se întâmpla în jurul meu.

Câteva principii ne-au însoțit totuși pe toți, pe întreaga durată a redactării. Mai întâi am încercat să reconectăm manualul cu marea tradiție a istoriografiei române din secolele XIX-XX, inclusiv cu opere și autori, sistematic ocultate de vechiul regim, precum G. Brătianu, și, mai aproape de noi, Vlad Georgescu, autorul unei sinteze de istorie națională, scrisă și publicată în exil²⁹, a cărei lectură a fost pentru mine o adevărată revelație. Multele citate din mai toți marii autori, adăugate lecțiilor, au fost doar un pretext pentru a stimula interesul elevilor, spre alte orizonturi culturale, poate abia întrezărite în paginile acestei cărți.

Deși trecuseră abia doi ani de la căderea comunismului, nimeni nu se grăbea să scrie istorii scurte sau lungi, sincere sau mincinoase, și câte vor mai fi fost. Eram conștienți că defrișăm primii terenul, ceea ce a avut două consecințe: ne-am lăsat duși uneori dincolo de limitele unui manual, care trebuie să fie clar și concis, și am alunecat în divagații inutile, ca să nu mai vorbim de obligația de a da într-o asemenea carte numai rezultate unanim acceptate, și nu interpretări personale, nu întotdeauna validate de cercetători și experți. Nu am fost scutiți nici de parada de erudiție, ceea ce a făcut unele pagini stufoase. Ne-am îngăduit această libertate și pentru că știam că se negocia un împrumut cu Banca Mondială pentru reforma curriculară. Participasem la câteva întruniri cu reprezentanții înaltului for financiar, și remarcasem că se dorea obținerea cât mai rapidă a banilor. În acest context, destinația acestui manual și a celor două care au urmat era clară, unica lor menire era să servească școlii nu mai mult decât câțiva ani, după care venea rândul

²⁹ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Munchen, 1989.

manualelor alternative (opționale), rezultate dintr-o licitație, având drept criteriu major competența autorilor.

Credeam, deci, că menirea noastră era doar să umplem un gol trecător, și din acest motiv manualele au fost scrise și în ideea de a fi de folos mai cu seamă profesorilor și mai puțin elevilor. Nu este vina autorilor că în cele din urmă, și în consecința înțelegerilor cu forurile financiare internaționale care au impus un calendar al reformei, schimbarea lor a fost amânată, producându-se, practic, după 7-8 ani, la o distanță în timp mai mare decât se preconizase inițial.

S-a discutat mult în anii următori despre proporțiile acestor cărți școlare, cel pentru clasa a XI-a, cu cronologii și dicționar de termeni apropiindu-se de 400 de pagini. Lucrând fiecare pe cont propriu, și sub presiunea timpului, ne-am trezit la un moment dat că volumul muncii noastre excede dimensiunile obișnuite ale unui manual. Adrian Pascu venise cu 150 de pagini și, convins că a scris cartea vieții sale, nu dorea să renunțe la niciun rând. Conștient că și partea mea e foarte importantă, scrisesem și eu peste 150 de pagini, restul, revenind, firesc, lui Mihai Manea. În mod normal, ar fi trebuit să schimbăm între noi textele, și să reducem dimensiunile, acolo unde era totuși prea mult. A fost o încercare, și sub presiunea unui referat (scris de doamna profesor Ligia Bârză), dar Adrian Pascu nici n-a vrut să audă. Eram deja la începutul lui septembrie 1991, și, de-acum, inspector fiind, purtam răspunderea apariției cărții. În fiecare zi eram întrebat ce se întâmplă, presa dădea și ea târcoale, am mers cu ce aveam, și așa am ajuns – e drept, la jumătatea lui octombrie, la cele 400 de pagini știute.

Probleme au fost și cu tiparul. Editura Didactică și Pedagogică aparținea Ministerului, dar lectura manuscrisului nu făcuse plăcere prea mare șefilor de redacție, și nici directorului instituției. Venind să văd cum mergea treaba, eram întâmpinat pe culoare cu întrebări care ascundeau mici amenințări de genul: *de ce Matei Corvin este Matia, și de ce nu se spune răspicat că este român, de ce viziunea asupra feudalismului este idilică, atâta vreme cât „noi” știm că a fost o epocă de crâncenă oprinare socială, de ce răscoala de la Bobâlna și războiul țărănesc condus de Doja sunt atât de estompate*, judecata referenților fiind o blândă mângâiere pe lângă solicitările acestor cenzori neoficiali. Mai târziu, dealtfel, directorul EDP ne-a spus că n-ar fi tipărit în ruptul capului cartea dacă numele unui reprezentant al ministerului n-ar fi fost pe copertă.

Întâmplarea a făcut să iau prima dată în mână manualul pentru clasa a XI-a în timpul unei deplasări în Argeș, la un liceu din Pitești. Deși supravegheasem îndeaproape tipărirea, lipsisem din București la momentul apariției exemplarelor semnă, și firesc, fusesem ignorat. Câteva zile mai târziu l-am descoperit într-o cancelarie liceală la un coleg care tocmai îl primise și îl cerceta cu o foarte mare atenție. Am reținut atunci dubla impresie pe care i-o făcuse cartea, împărțându-mi-o sincer, imediat: *e bine că, în fine, avem după ce se predăm, dar mi se pare totuși că e prea mult.*

Și în această împrejurare, ca și în altele, în lungi discuții cu colegii, sau în articole publicate în revista SAI sau în „Tribuna Învățământului”,³⁰ n-am obosit să spun că textele din această carte nu sunt obligatorii, că reprezintă doar o sursă de informații puse la dispoziția profesorilor, doar pentru ca și unii și alții să aleagă ce-i interesează, potrivit nivelului lor de cunoștințe, și nevoilor generale ale clasei. În anul școlar 1991/1992, la clasa a VII-a, s-a utilizat manualul Daicoviciu, și la a VIII-a și a XII-a, manualul Panaitescu, opțional, pe o programă care studia istoria românilor de la Antichitate până în prezent.³¹

Îmi dădusem seama însă că, raportat la o perioadă îndepărtată a istoriei, primul nostru manual nu putea să suscite interesul ce urma a fi arătat celui de-al doilea, așa că, oarecum avizat, am procedat în consecință. În vreme ce se încheiau pregătirile pentru prima carte, Comisia Națională era convocată spre a dezbate și aproba programele la istorie pentru clasele a VIII-a și a XII-a, și a desemna, după procedura anului anterior, autorii viitoarelor manuale.

Curriculum-ul pentru clasa a VIII-a era cunva construit într-o linie tradițională, narând firul marilor evenimente de la „revoluția” din 1821, până la criza regimului comunist, cele petrecute în decembrie 1989 fiind considerate simplu „evenimente”, urmate, firesc, de instaurarea cadrului politic democratic.³²

Pentru clasa a XII-a, însă, în strânsă relație cu ce făcuse în antecedente, Adrian Pascu montase o sumă de titluri care dădeau programei o tentă nouă: procesul revoluționar din zorii modernității era urmărit pe întreaga sa durată, de la 1821 la 1848, sub un singur generic, ceea ce era valabil și pentru modernitatea românească, și pentru statul național. În fine, pentru epoca atât de fastă a lui Carol I se preferase un titlu neutru: „România la răscrucea secolelor XIX-XX”, pentru încheiere fiind ales titlul „Regimurile dictatoriale și totalitare”, ultima temă având același conținut și aceeași formă ca și precedenta pentru clasa a VIII-a. Eram la începutul anilor '90 și am evitat să încercăm cursul de istorie cu un subiect referitor la realitatea imediată, încă tulbură și greu previzibilă.³³

După cele întâmplate cu un an în urmă, devenise evident că aprobarea celor două programe avea să fie o simplă formalitate. Rămânea însă a fi aleși autorii manualelor. Profesorul Scurtu, președintele Comisiei Naționale, și-ar fi dorit alții, și încă odată un termen pentru colectarea candidaturilor. Știam însă din experiența anterioară că, din varii motive, lumea nu va da năvală, așa că, la curent fiind cu dorința autorilor precedentului manual, și de ce să nu o spun, și a mea, să continuăm, am ezitat pentru moment să fac prima ofertă, așteptând cu răbdare și concurența. La trecerea timpului sorocit, situația era următoarea: pentru manualul de clasa a VIII-a nu accesase nimeni, iar la clasa a XII-a se înscrieseră un coleg de

³⁰ Bogdan Teodorescu, *Prezent și viitor în învățământul preuniversitar de istorie*, în „Tribuna Învățământului”, III/43, 26 octombrie 1992, p. 5.

³¹ *Programele de istorie pentru gimnaziu, valabile în perioada de tranziție*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1991.

³² *Ibidem*, 1992.

³³ *Programele de istorie pentru liceu*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993.

la Călărași, dar cu o singură temă, pe care ne-a și trimis-o, în ideea că la aceasta se rezumă întreaga sa contribuție.

I-am explicat profesorului Scurtu că nu putem transforma această atât de așteptată carte de școală într-o culegere de texte adunate de la cine știe câți autori, și că este de bun-simț să încredințăm cele două manuale unor echipe de profesioniști, pe care, în prealabil, avusesem grijă să le contactez și să le obțin acceptul.

Pentru clasa a VIII-a m-am gândit la un grup alcătuit din profesori de prestigiu, recunoscuți, dar și la un cercetător din cea mai tânără generație. Am ajuns astfel, pe rând, la Raluca Toni, care lucra, și atunci, ca și azi, la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, recomandată mai cu seamă de bunele ei rezultate din perioada studiilor universitare, și la colegii Octavian Cristescu, de la Liceul „Iulia Hașdeu”, pe care îl știam de la S.A.I., membru important al echipei de autori a profesorului Iordănescu, și Vasile Păsăilă, de la Școala Normală³⁴.

Ne-am întâlnit să discutăm cum se vor împărți lecțiile, și, la final, tema despre regimul comunist a rămas descoperită. Aveam răspunderea manualelor, și îmi venea greu să las altora sarcina cea mai ingrată. Știam de la început că ultimele pagini vor fi și cele mai citite, și, deși eram departe de a fi un specialist, am considerat că cei 45 de ani de comunism pe care îi trăisem de la început și până la sfârșit îmi ofereau o bună expertiză, așa că n-am ezitat.

La manualul pentru a XII-a, lucrurile s-au legat mai greu. Mihai Manea și-a asumat practic 80% din lucrare, și fără vorbă multă și infinite lamentații, și-a încheiat munca la termenul stabilit. Adrian Pascu, care avea pe masă o teză de doctorat de istorie modernă, era supra-calificat să asume întreg secolul XIX. Fie pentru că îi era greu să se mobilizeze din nou, fie pentru că avea alte probleme, colaborarea cu el a fost foarte dificilă, și întârzierile (mai bine de două luni după începerea școlii) i s-au datorat și lui.

Cunoșteam deja atmosfera din Editura Didactică și Pedagogică, și, cum mă așteptam la multe reproșuri scrâșnite, am ales să particip și la realizarea acestui manual, ca o garanție că el va fi publicat. În consecință, am preluat câteva teme preferate: „Societatea românească între cele două revoluții”, cedată de Adrian Pascu, „Domnia lui Cuza” și „Politica externă în Interbelic”.

Rămânea totuși un subiect pentru care nu aveam amatori, și o șansă extraordinară ne-a scos în cale la cursurile de vară ale S.S.I.R. de la Brașov, în iulie 1992, o cercetătoare de la Institutul de Istorie a Artei, doamna Alina Șerbu, care, după multe insistențe, ne-a dat o lună mai târziu „Viziunea culturală românească” (în interbelic). Tot atunci, și ulterior în septembrie, Adrian Pascu a intrat într-o perioadă complicată, și, la final, tot ce am obținut de la el au fost doar trei lecții. Am fost obligați deci să ne reorganizăm, și alte trei teme au fost din nou împărțite³⁵.

Începuse bine anul școlar 1992/1993, ziarele vuiiau că singurul manual care lipsește este cel de Istoria românilor pentru clasa a XII-a, și odată intrat pe poarta

³⁴ Cristescu, Păsăilă, Teodorescu, Toni, *op.cit.*

³⁵ Manea, Teodorescu, *op.cit.*, p. 2.

ministerului eram invitat la cabinetul ministrului (Mihai Golu) să dau raportul. *Ce s-a mai făcut, când apare, totuși.* Între timp, la E.D.P. înfloreau alte întrebări capitale: *de ce monarhia are un spațiu atât de extins, ce s-a întâmplat cu grevele de la Grivița, este doamna Lupescu un personaj istoric peste care nu se poate trece, și câte și mai câte.*

Ajunsesem la 1 noiembrie, nici zelul șefului instituției nu mai era la cotele înalte din septembrie, știind că se pregătea la sfârșitul lunii un nou guvern, obosise și presa, și așteptam de la o zi la alta să văd cartea tipărită. Când, într-o bună dimineață, 5-6 noiembrie posibil, redactorul Virgil Smârcea, altfel fire visătoare, și îndeobște indiferentă la accidente de viață, a apărut tulburat în ușa biroului meu, ca să-mi spună, cu vocea gătită de emoție, că nu mai are ilustrațiile.

Pe atunci, când redactarea unei cărți nu se făcea pe calculator, se tipărea mai întâi textul și mai apoi, în spațiile potrivite, se așezau fotografiile. Cu o lună în urmă, Mihai Manea colectase toate imaginile necesare volumului, și, în prezența mea, le înmânase celui mai sus numit, care le depozitase într-un fișet încăpător. Am trecut strada, și am ajuns la locul cu pricina. Într-adevăr, prețioasele poze nu mai erau acolo.

La situații limită, se cer soluții limită. Am convocat toate persoanele disponibile, și le-am cerut imperativ – nici pe mine nu m-am cruțat, ca în 24 de ore, după ce-și vor fi răscolit bibliotecile, să aducă toate cărțile cu ilustrații de folos, să le trimitem cât mai repede în tipografie, și să încheiem volumul. S-a umplut un sac, cred că tot Mihai Manea a pus în ordine tot ce s-a găsit, și, în jurul datei de 15 noiembrie, cred că într-una din ultimele sale zile în minister, Mihai Golu a văzut manualul apărut.

Am insistat asupra acestui detaliu, pentru a introduce în discuție o altă legendă, din păcate, cum se va vedea, foarte persistentă. 10 ani mai târziu, când aceste cărți ieșiseră de multă vreme din uz, la un simpozion dedicat unui cu totul alt subiect, un distins profesor universitar s-a încriș la cuvânt cu o intervenție despre ilustrațiile manualelor de-a XII-a din anii '90. După cercetări îndelungate, și foarte minuțioase, vorbitorul constatase că așezarea lor în pagină, deloc aleatorie, răspunde unui cod secret, care rămâne încă obscur. Pentru că mă aflam la fața locului, l-am confirmat, spunându-i că la noi, brambureala generală și indiferența față de rezultatele muncii, mai ales atunci când este colectivă, (ca să nu spun mai mult), sunt cele mai oportune coduri secrete. În toamna târzie a anului 1992 puteam considera că epoca de tranziție era încheiată. După aproape trei ani, reușisem să producem trei manuale pentru istoria românilor, care, peste toate limitele lor, erau altceva decât precedentele comuniste, revăzusem, într-o formă convenabilă manualele de istorie universală, și cum o vor arăta evenimentele, eram pregătiți să declanșăm viitoarea reformă curriculară care nu va întârzia.

Criticii noștri s-au împărțit de la început în mai multe categorii. Voi începe, firec, cu cei pentru care nu am decât mulțumiri, pentru că au folosit prilejul pentru a deschide o dezbatere despre școala românească și despre modul în care ar trebui predată istoria, adevărați profesioniști ai istoriei, pentru care am toată considerația,

buna lor credință fiind deasupra oricărei îndoieli. Cel dintâi, profesorul Lucian Boia, își comunica opiniile despre manualul pentru clasa a VIII-a într-un serial de zece numere în publicația „Cotidianul”, sub genericul *Cum învață istoria copiii noștri* (24 noiembrie 1992 – 2 februarie 1993)³⁶. O să rețin doar o formulare din preambul, în care autorul apreciază că „nu a căutat cu orice preț deficiențe sau interpretări discutabile, într-un manual care, în linii mari este decent și echilibrat, cât pentru a încerca formularea unor puncte de vedere în procesul atât de necesar de regândire a istoriei noastre recente”. Îmi aduc aminte, fără a fi găsit relatarea din presă, și de o masă rotundă, organizată de publicația „Tineretul liber” în ianuarie 1993, la Facultatea de Istorie din București, cu destule critici, în bună măsură justificate, dar formulate cu decență, și fără incriminarea unuia sau altuia dintre autori.

În același timp, discuția despre recent apărutele manuale, intra și în atenția ziarelor de partid. În „Dreptatea”, sub semnătura lui Ilie Păunescu, se considera că recent apăruta Istorie a românilor pentru clasa a VIII-a a fost concepută de „epigonii lui Roller”³⁷. Capitolul despre „Etapa 23 august 1944 – 31 decembrie 1947”, de care răspunde „un oarecare domn Bogdan Teodorescu, este un model de manipulare, dozări tendențioase ale materialului, și falsuri istorice calificate”. Un asemenea cumul de vinovății cerea un adevărat maestru, ceea ce persoana demascată nu era și nici n-a fost vreodată. Ultima frază a comentariului ar fi trebuit să răspundă și marii întrebări: de ce toate cele de mai sus? Autorul articolului o spune pe șleau: e clar că omul nostru dorește o avansare, și atunci servește pe cine trebuie.

Dacă „Dreptatea” ne reproșă că nu am pus corect în pagină eforturile anticomuniste ale Partidului Național Țărănist, presa de stânga, în speță ziarul „Vremea”, ne acuza că batjocorim opera comuniștilor³⁸. Același autor incriminat și în „Dreptatea” (desigur, pentru că era „șeful”) „practică o tehnică șmecherească”, „îi miroase totul”, „săvârșește o sută de falsuri într-o singură frază”. Las de o parte acuzele de incultură (la urma urmelor, nu știm niciodată cât am vrea), dar cele de necinste, și în ultimă instanță de interesată orbire politică sunt parcă prea mult. Și toate, doar pe o jumătate de pagină de ziar. Interesant este că, deși veneau din colțuri opuse ale eșcherului politic, cele două articole aveau titluri care trebuiau să atragă interesul general. „Atenție, escrocherie intelectuală!” (Eugen Florescu de la „Vremea”) și „Scandalul manualelor de istorie continuă” (Ilie Păunescu, „Dreptatea”).

Situația s-a complicat după ce manualele liceale de istorie a românilor, pentru clasa a XI-a și a XII-a au devenit materie de examen pentru admiterea la Facultatea de Drept, și au reprezentat substanța principală a unui test grilă, care inventaria sute de informații desprinse din paginile acestor cărți. Probabil că, în situația unei concurențe acerbe, cu zeci de candidați pe un loc, conducerea facultății de profil s-a gândit că o probă dură de selecție, construită într-o manieră ireproșabilă, ar pune toată lumea la adăpost de contestații inoportune.

³⁶ Lucian Boia, *Cum învață istoria copiii noștri*, în „Xenopoliana”, III/1995, 1-4, p. 147-159, care reia serialul mai vechi din „Cotidianul”.

³⁷ Ilie Păunescu, *Scandalul manualelor de istorie continuă*, în „Dreptatea”, 26 noiembrie 1992, p. 2.

³⁸ Eugen Florescu, *Atenție, escrocherie intelectuală*, în „Vremea”, 25 octombrie 1994, p. 2, 3.

Explozia interesului pentru istorie a avut mai multe consecințe, dezvoltându-se două tendințe principale. A înflorit fără precedent piața meditațiilor și a crescut numărul auxiliarelor în vederea unei pregătiri de succes. În același timp, odată cu creșterea frustrării celor respinși, atacurile la adresa manualelor au crescut în intensitate, autorii fiind considerați cauza principală a eșecului. Prima tendință nu a redus discursul ostil, chiar în rândul profesorilor, iar cea de-a doua a sporit sensibil numărul contestatarilor. În această situație, m-am hotărât să bat țara oriunde eram solicitat, și să explic, cu răbdare și măsură, povestea acestor manuale și cum trebuia să se procedeze cu ele, încercând în felul acesta să contracarez cel puțin cea de-a doua tendință. Deși uneori mi se spunea, de la București, să nu frecventez anumite locuri, unde ostilitatea era la cote înalte, foloseam orice prilej, și odată ajuns într-un județ, de cele mai multe ori cu alt program, găseam timp de regulă, în seara dinaintea plecării, să stau de vorbă cu cei ce erau dispuși la dialog.

Am avut întâlniri interesante, și până la urmă constructive peste tot. În cea mai încăpătoare sală de festivități a unui liceu, sau în mod excepțional, cum a fost la Oradea, într-o sală de sport special amenajată, eram întâmpinat, de regulă, într-o atmosferă sobră. Nici nu mă așezam jos, și începeau să curgă întrebările, unele bine intenționate, atingând chestiuni de fond, nerezolvate, altele, pur și simplu naive, în fine, ultima categorie, aduna interpelări de-a dreptul tendențioase. Mă străduiam să-mi păstrez cumpătul, luam fiecare întrebare în serios, și răspundeam pe măsură. În spatele acestor vorbe se ascundea însă temerea că alte manipulări au operat ca istoria să se scrie numai într-un fel sau altul, că alte interese, desigur, oculte, și alte concesii păguboase au alterat adevărul de atâta vreme așteptat. La sfârșit, mai cu seamă după ce dădeam toate asigurările că cele două manuale nu sunt obligatorii în litera, ci doar în spiritul lor, și că nu vor funcționa o veșnicie, parcă sala părea mai relaxată. Știam însă că este doar o aparență, dar speram cel puțin să fi convins cât mai mulți.

Dacă în cancelarii tulburarea era mare, nici în bănci nu era în anii aceia liniște. Astfel, deficiențe ale școlii, multă vreme ascunse în vremea regimului comunist, apăreau acum într-o lumină crudă, când elevii au început să facă uz de libertatea de a se exprima. În octombrie 1993, revista „Dilema” publica la rubrica *Aduse cu poșta scrisoarea unei eleve*³⁹ din București, de la secția real a unui liceu de fizică-chimie. Autoarea relua o discuție mai veche, care fusese probabil, tematic, în atenția redactorilor în antecedente, și încerca să răspundă la întrebarea „De ce dezamăgește tineretul”. Evident, avea și un răspuns: din cauza generațiilor vârstnice. Urma o radiografie a școlii, de la grădiniță și clasele primare, și până la liceul a cărei clasă a XI-a abia o începuse.

Bine-nțeles că în relatarea autoarei, nimic nu e la locul potrivit. În clasele I-IV, „premiile se cumpără”, în V-VIII, doar 3-4 profesori au fost de calitate, majoritatea având pretenții absurde. „Profa” de istorie dorea întotdeauna ceva în schimbul notelor, dar în ce o privește, de la ea nu vedea decât cu un simplu coșar sau o

³⁹ „Dilema”, 1/37, 24 septembrie – 1 octombrie 1993, p. 2.

potcoavă de 1 martie. Într-a VIII-a s-a mutat la altă școală unde, cu o singură excepție, toți profesorii erau nulități, în special la „istorie și română”. După un test cu subiect unic, la care a luat cea mai mare notă, devansând „premiții și piloșii”, conchidea că „profesorii nu merită nici cel mai mic respect”. Și încheia cu o concluzie: „în școală am învățat să mint, să fur, să înșel”. Redacția „Dilemei” a avut un singur comentariu: a pus virgulele.

M-a urmărit o lungă perioadă scrisoarea pe care am rezumat-o mai sus, ca dovadă, am păstrat până azi foaia de ziar, încercând să răspund la o altă întrebare care mi se părea esențială. Cum s-a ajuns aici, și dacă, după un asemenea rechizitoriu școala mai poate încă să coboare în ochii elevilor ei?

Nu erau însă numai semne rău prevestitoare. Promovarea în noiembrie 1992 a profesorului clujean Liviu Maior în poziția de ministru al Învățământului⁴⁰, a deblocat reforma curriculară inclusiv la istorie, și a creat, încă din 1993, perspectiva promovării unor noi programe, implicit a unor noi manuale, mai întâi la clasele primare, apoi la cele gimnaziale. Concomitent, au început pregătirile pentru adoptarea unei noi legi a educației, finalizată în 1995, dar care consolida statutul disciplinei noastre în ansamblul planului de învățământ, atribuindu-i două ore la toate clasele, încheiate cu examene obligatorii la fiecare sfârșit de ciclu, capacitate și bacalaureat. Încă la 1 septembrie 1993, reușeam să avem, într-o ediție revizuită, toate manualele de gimnaziu și liceu, mai puțin cel apărut în urmă cu un an, pentru clasa a XII-a.

După un calendar, care din păcate nu a fost în cele din urmă respectat, încheierea înțelegerilor cu Banca Mondială și F.M.I. urma să conducă imediat la declanșarea reformei programelor pentru gimnaziu, cea pentru clasa a V-a, cu grup de lucru, avizare în Comisia Națională, și dezbateri publice, trebuia să fie adoptată în mai 1994, după care, manualele aferente, primele alternative (opționale), fiind prevăzut a se afla în școli la 1 septembrie 1995⁴¹. În realitate, procedura de mai sus a mai întârziat și din motivul că s-a dorit, pentru prima oară, ca programele aceleiași arii curriculare să fie elaborate concomitent, și o comisie specială să monitorizeze toate concordanțele și complementaritățile. A fost între altele prima oară când s-a încercat introducerea de cunoștințe de geografie a continentelor într-un manual de geografie fizică, pentru a ușura înțelegerea temelor de istorie, a Orientului Antic, Greciei și Romei de la clasa a V-a. În cele din urmă, curricula gimnazialelor s-a încheiat pentru clasele V-VII în 1995, iar pentru clasa a VIII-a în martie 1996⁴².

La 1 septembrie 1996 apăreau astfel primele manuale alternative la istorie pentru clasa a V-a, iar un an mai târziu, cele pentru clasa a VI-a. Chiar dacă la prima vedere cele întâmplare în acești ani par a fi fost făcute sub imperiul grabei, în

⁴⁰ *Enciclopedia de istorie a României*, p. 162.

⁴¹ Bogdan Teodorescu, *Există instrumentele necesare de lucru*, în „Tribuna Învățământului”, IV/39, 28 septembrie 1993, p. 5.

⁴² Raportul inspectorului de specialitate la istorie pentru anul 1995, elaborat la 1 februarie 1996, copie în posesia autorului.

spate se aflau aproape doi ani de discuții repetate în Comisia pentru curriculum, și de pași atent supravegheați de comisia inspectorilor, reunită trimestrial pentru a dezbate rezultatele preliminare.

Au fost reunite aici eforturile specialiștilor de la Institutul de Științe ale Educației (Laura Căpiță și Monica Plesciuc Dvorski), din Comisia de Curriculum,⁴³ care a lucrat cu multă abnegație și competență (profesorii Borovină, Burlec, Manea, Pădureanu, Radu, și din nou Laura Căpiță), și colegii inspectorii care au arătat o mare disponibilitate în a adecva, la cerințele școlii, proiectele curriculare ale specialiștilor.

Un bilanț interesant și competent despre învățământul istoric azi realiza la sfârșitul anului 1995 „Buletinul Fundației Academice A.D. Xenopol” din Iași, numită, cum altfel, decât Xenopoliana. Împotriva titlului, care te-ar lăsa să înțelegi că cele aproape 200 de pagini ale volumului se referă exclusiv la școala zilelor noastre, doar câteva articole au în vedere manualele de istorie ale momentului, care altele decât cele mai sus prezentate. Cu o singură excepție, toate observațiile autorilor mi s-au părut pertinente. Astfel, Lucian Năstasă nu înțelege de ce manualul s-a numit istoria românilor și nu a României, cu observația corectă că acest titlu nu acceptă pluralitatea societății românești⁴⁴. Distinsa noastră colegă de la Bârlad, Oltea Rășcanu-Grămăticu, referind la unele chestiuni cronologice, și la modul în care a fost prezentat „mileniul obscur”, îi trimite pe autori la principiul accesibilității⁴⁵, iar profesorul Boia își reia aici ciclul de articole din „Cotidianul”⁴⁶, și discută din noua perspectivă unele chestiuni de istorie, abordate fie neclar, fie fără o temeinică cunoaștere a subiectului.

Nu pot fi însă de acord cu afirmația sa că tonul temelor despre perioada comunistă a fost „moderat”, și redactarea „rapidă”, pentru că nu ar fi avut cine să dea „indicații”. Bune sau rele, manualele acelor ani exprimă pe autorii lor, și, deși tot timpul, cei care au scris atunci despre comunism s-au străduit să nu greșească, se pare că tocmai acest complex le-a asigurat relativul insucces.

În fine, o analiză completă, fundamental negativă, aparține lui Damian Hurezeanu⁴⁷, care apreciază totuși corect nivelul manualelor, ca „ilustrativ pentru starea de confuzie a istoriografiei în această perioadă de tranziție”. Dacă peste Antichitate și Evul Mediu se trece mai repede, istoria secolului XX este obiect pentru multe considerații critice, autorul sperând că abia manualele alternative (opționale) vor rezolva problema calității. La sfârșit, articolul lui Gheorghe Tănăsă⁴⁸ remarcă „valorificarea sintezelor de istorie națională”, „preocuparea de a reconsidera importanța unui conținut care cuprinde exclusiv probleme clasicizate”, și „integrarea mai bună a istoriei românești în istoria universală”. Dar autorul nu a

⁴³ Laura Căpiță, *Reforma învățământului. Curricule pentru istorie*, în „Xenopoliana”, I-IV, 1995, p. 90.

⁴⁴ Lucian Năstasă, *Etnocentrismul și manualul de istorie*, *ibidem*, p. 93-97.

⁴⁵ Oltea Rășcanu-Grămăticu, *Mileniul obscur în manualele de istorie*, *ibidem*, p. 105-108.

⁴⁶ Lucian Boia, *op.cit.*, *ibidem*, p. 147.

⁴⁷ Damian Hurezeanu, *op.cit.*, *ibidem*, p. 135-143.

⁴⁸ Gheorghe Tănăsă, *Istoria în școală*, în *ibidem*, p. 72-84,

iertat proporțiile exagerate ale celor două manuale, peste 800 de pagini, pe care s-au bazat cele 5600 de teste grilă pentru admitere.

Anul 1996 a fost folosit pentru avizarea programei pentru clasa a VI-a și pregătirea manualului corespunzător, lucrându-se în același timp la primele programe pentru liceu. În toamnă, alegerile legislative au dat câștig de cauză Convenției Democratice, o alianță de partide condusă de național-tărăniști. În condițiile schimbării politice, a trebuit să ne despărțim de echipa profesorului Maior, cu merite deosebite în promovarea reformei curriculare în anii 1993-1996, și a primei legi post-decembriste a învățământului, adoptată în 1995, care îi aloca un procent anual de 6% din PIB, niciodată atribuit în cei 20 de ani care au urmat. La plecare, s-a apreciat că poziția echidistantă a inspectorului de istorie, datorită lipsei sale de angajare politică, a fost benefică disciplinei noastre. Din păcate, noii veniți au dorit să ia de la capăt reforma, formulând de la început nenumărate rezerve la adresa modului în care lucrasem. S-a adăugat la aceasta și dorința de a se evalua ceea ce făcusem, nimic rău în asta, doar că toate aceste decizii au blocat, vreme de un an (1997), mersul lucrurilor.

În răstimp, în vara 1997, valul de critici la adresa manualelor scrise și publicate acum câțiva ani, a revenit în forță, și și-a găsit și un autor. Un coleg din provincie mă căutase în mai multe rânduri în minister, și avusesem cu el și câteva discuții civilizate contradictorii. Acum, pe 26 iunie 1997, „România Liberă” îi acorda o pagină întreagă, cu un titlu la care aderasem demult și cu toate puterile: „Reforma învățământului istoric – o prioritate națională”⁴⁹. Cunoscutul *Apel către istorici*, semnat de Corneliu Coposu în august 1994, deschidea o critică vehementă la adresa cărților de istorie pentru școală din anii 1991-1992 (cu specială privire asupra monarhiei și rolului ei în anii 1944-1947). Nici lucrarea unui mare număr de specialiști, cu rezultate importante în schimbarea noilor programe de istorie nu se bucura de apreciere. Cert este că și aici, ca și în toate (evident, rele), prezența inspectorului de specialitate din minister jucase rolul hotărâtor. Ca să reiau o formulare veche de când lumea, încă odată un partid politic ne arăta și acum calea dreaptă, nouă, celor rătăciți, care credeam cu naivitate că școala și-a câștigat, într-un sfârșit, independența.

Mandatul de tranziție al lui Virgil Petrescu, bine zguduit de „criza bacalauratului” din octombrie 1997, s-a încheiat într-o atmosferă confuză. Din acest motiv m-am gândit că anunțata numire pe post a profesorului Andrei Marga, recomandat de rezultatele rectoratului său la Universitatea Babeș-Bolyai despre care auzisem numai de bine, va însemna un pas mai departe⁵⁰.

Ziua bună se cunoaște încă de dimineață, și alcătuirea noii echipe ministeriale mi-a spulberat o bună parte din iluzii. După o pauză de un an, am deranjat când am întrebat, la o ședință de departament, ce șanse avem să continuăm cele începute la jumătatea anilor '90. Răspunsurile erau evazive, dar am înțeles că se

⁴⁹ Documentar în „România Liberă” din 26 iunie 1997, p. 20.

⁵⁰ *Enciclopedia de istorie a României*, p. 162.

dorea ca alții să meargă mai departe⁵¹. La jumătatea lui mai 1998, Andrei Marga a convocat funcționarii din resortul învățământului preuniversitar, într-un moment în care se pregătea o nouă organigramă a ministerului, și fuseseră deja anunțate concursuri pentru ocuparea posturilor de inspectori, teoretic vacante. Discursul său a început cu o frază din care rezulta că noul curs al reformei a fost deturnat de istorie, pentru care „sunt critici și de la stânga, și de la dreapta” (a se înțelege politică). Era semnalul miciei ofensive a disciplinelor socio-umane, care în loc să-și găsească poziția lor, dealtfel meritată, în planul de învățământ, alimenta o dispută cu disciplina noastră pentru numărul de ore, din care s-au născut în viitor alte frustrări.

Mersul implacabil al manualelor alternative a continuat la 1 septembrie 1998 cu clasa a VII-a, și la 1 septembrie 1999 cu clasa a VIII-a, și ceea ce nu s-a mai văzut, cu toate clasele liceale deodată, numai la istorie. Dar asta este deja o altă poveste, pentru care, desigur, trebuie să mărturisească altcineva.

Așa cum am mai spus-o, autorul și-a propus să ofere o mărturie, cea dintâi după știința sa, despre oamenii care au publicat în anii 1991-1992 primele manuale de istorie post-comuniste și despre împrejurările care le-au făcut posibile. Subiectul se arată important nu doar pentru că îl evocăm cu prilejul unei aniversări, la 25 de ani de când s-a produs. Apariția celor 3 cărți de istorie a asigurat într-un moment confuz continuitatea studierii istoriei în școală și a precedat reforma curriculară de la jumătatea anilor '90. Totodată a generat două valuri de contestații, în parte justificate, în anii 1992-1995, și ulterior, în 1997. Cel dintâi, stârnit de multe motive, între care destule de ordin politic, nu a putut provoca, pe termen scurt, consecințele așteptate. Manualele în discuție au rămas în uz, până la înlocuirea lor, după procedurile convenite, cu instituțiile financiare care creditaseră împreună cu statul român reforma școlii, bucurându-se și de susținere din partea conducerii ministerului de resort. Cel de-al doilea însă, stârnit de schimbarea puterii în toamna 1996, a asociat acestei critici și tot ceea ce s-a realizat în anii anteriori, pentru a lansa astfel o nouă reformă curriculară, pe care să și-o însușească apoi în mod exclusiv. Câștigătoare sau perdantă, istoria a fost motorul restaurării școlii post-comuniste, dobândind astfel o întâietate incontestabilă. Rândurile de mai sus s-au dorit a fi o reconstituire onestă a acelor ani, spre o repunere cât mai corectă a adevărului în drepturile sale.

Aș mai adăuga doar că, la noi, timpul pare a nu avea nicio importanță. În 1991-1992, manualele de istorie a românilor au fost realizate în trei luni, și au ajuns în școli târziu, în octombrie-noiembrie. Am crezut că a fost prima și ultima oară. După 25 de ani, alte manuale, la care se lucrează chiar în aceste zile, au termen de redactare tot trei luni – martie-iunie 2017 – și vor ajunge la elevi tot la două-trei luni după începerea cursurilor. După care vor urma bine-știutele critici, adresate, după obicei, numai autorilor manualelor.

⁵¹ O evaluare a reformei Marga, la Cătălina Mihalache, *Educația în România – o miză politică în anii 1990*, în „S.A.I.”, LXXXII, 2015, p. 175-187.

La final, am preferat să adresez mai multe întrebări⁵² câtorva beneficiari ai acestor manuale, la aniversarea care a prilejuit acest articol. Au răspuns 42 de persoane, aproape la toate întrebările. Pentru a-i caracteriza mai ușor, am aflat că, 81% și le aduceau bine aminte, iar 19% nu foarte bine. Mai mult, majoritatea, peste 70% susținuseră cel puțin un examen – bacalaureat sau admitere la facultate, servindu-se de aceste texte.

Pe o scară de la 1 la 5 (de la foarte slab la foarte bun), aprecierea acestor manuale de către foștii elevi, s-a aflat între slab și mediu. În ce privește utilizarea lor, 61,9% au răspuns că notițele după cursul profesorului de la clasă erau esențiale, 23% foloseau și notițele și manualul, și numai 14,3% că le-a fost de folos doar manualul. Cât de prietenos a fost pentru profesori se poate constata dintr-o altă serie de răspunsuri. 12 intervievați ne spun că nu-și amintesc ca profesorul să-l fi folosit vreodată la clasă, 7 că îl folosea foarte rar, 3 rar, dar dintre cei 20 rămași, 14 spun că o făcea des, iar 6 – chiar la toate lecțiile.

Interesant este că între cei care au dat examenul de bacalaureat (obligatoriu în 1999, 16 la număr), cei mai mulți susțin că s-au pregătit temeinic, unul își laudă profesorul, iar altul recunoaște că a învățat numai de dragul lui. Chestionați asupra personajului istoric preferat (au răspuns 29), cel mai mare număr de opțiuni întrunește Alexandru Ioan Cuza (5), Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș (2), dar și Revoluția de la 1848 (2), iar câte unul, într-o lungă listă, de la Burebista la Iorga. 4 respondenți spun clar că nu au niciun personaj preferat.

Am riscat și alte două întrebări, oarecum mai delicate. Mai întâi, ce soartă au rezervat ei manualelor, după încheierea liceului. Din 40, 15 le-au păstrat, 5 le-au dat unor prieteni, 13 le-au aruncat, alte destinații, fără vreo precizare, atribuindu-le 9.

Și, în fine, m-a interesat să aflu ce-ar discuta oricare dintre interlocutorii noștri cu autorii manualelor astăzi, dacă i-ar întâlni întâmplător. Și aici o jumătate a paharului este goală, cu răspunsuri de la „nimic”, „indiferență totală”, „să facă altele”, sau, „să dea admiterea măcar odată după ele”. Cealaltă jumătate, este firesc, plină: „felicități”, „au oferit o bază culturii mele generale, pe care nu cred că aș fi asimilat-o în altă perioadă a vieții”, și, desigur, fraza pe care orice autor și-o dorește, iar atunci când chiar o află, nu poate spune că nu se simte bine: „bravo, încă le mai citesc”.

⁵² Exprim și pe această cale toate mulțumițiile mele dnei C. Hornoiu, pentru a fi căutat și găsit pe internet respondenții și a fi alcătuit statisticile enumerate.